

NVAO O NEDERLAND

NADERE UITWERKING BIJZONDER (KWALITEITS)KENMERK ONDERNEMEN

SEPTEMBER 2013

NVAO NEDERLAND

NADERE UITWERKING BIJZONDER (KWALITEITS)KENMERK ONDERNEMEN

SEPTEMBER 2013

Inhoud

1	Inleiding.....	4
2	Beoordeling bijzonder (kwaliteits)kenmerk ondernemen.....	6
3	Beoordeling bijzonder standaarden.....	11

1 Inleiding

Vanuit de ambitie om de kenniseconomie te stimuleren en het belang dat gehecht wordt aan innovatie in Nederland en Vlaanderen, zijn vanuit overheden en het bedrijfsleven verzoeken gedaan aan onderwijsinstellingen om te bezien hoe innovatie en ondernemen kunnen worden gestimuleerd. De onderwijsinstellingen in beide landen hebben daarop positief gereageerd. Tal van activiteiten zijn tot stand gebracht, variërend van de oprichting van Centres for Entrepreneurship tot het aanstellen van lectoren en het ontwikkelen van speciale opleidingen en opleidingsonderdelen gericht op ondernemen.

Zowel in Vlaanderen als in Nederland hebben de overheden extra middelen ter beschikking gesteld om deze ontwikkelingen te stimuleren. Deze stimuleringsmaatregelen zijn ook gericht op valorisatie van kennis en het stimuleren van ondernemende initiatieven in het onderwijs. Onder andere de ministeries van onderwijs in Nederland en Vlaanderen waren betrokken bij deze stimuleringsmaatregelen evenals het ministerie van Economische Zaken in Nederland.

In het kader van het stimuleren van de aandacht voor ondernemen in het hoger onderwijs heeft het ministerie van OCW aan de NVAO gevraagd een voorstel te maken voor een pilot voor een bijzonder kenmerk op dat gebied. Met het bijzonder kenmerk "ondernemen" kan een instelling/opleiding aan de buitenwereld kenbaar maken dat het onderwijs positief beoordeeld is op het onderdeel ondernemen. Het ministerie van onderwijs uit Vlaanderen heeft zich bij het verzoek van de Nederlandse overheid aangesloten.

Het verzoek van beide overheden kwam mede naar aanleiding van het succes van het bijzonder kenmerk "internationalisering", dat voor instellingen en opleidingen een goed hulpmiddel blijkt te zijn voor het vormgeven en uitvoeren van een internationaliseringsbeleid.

De NVAO heeft de pilot uitgevoerd en is bij de uitwerking op een aantal problemen gestoten, die tot meer gecompliceerde acties leiden dan bij andere "bijzondere kenmerken" het geval is. In de eerste plaats bestaat er géén eenduidigheid rond het begrip dat beoordeeld moet worden. Er zijn verschillende begrippen die vaak door en naast elkaar gebruikt worden zoals ondernemerschap en ondernemendheid. In Vlaanderen noemt met dit laatste ook wel ondernemingszin. Bij ondernemerschap denkt men meer aan een zelfstandige ondernemer, iemand met een eigen bedrijf, die voor eigen geld en risico een onderneming runt. Bij ondernemingszin gaat het meer om een ondernemende houding en het zien van kansen en mogelijkheden in de eigen werksituatie (ook wel intrapreneurship genoemd). Die werksituatie hoeft geen eigen onderneming te zijn. Wat beide begrippen bindt is dat het gaat om ondernemen, daarom heeft het bijzonder kenmerk de naam bijzonder kenmerk ondernemen.

In de tweede plaats blijken hoger onderwijs instellingen verschillende strategieën te hebben ontwikkeld om ondernemen te stimuleren. Zo hebben sommige instellingen aparte (delen van) opleidingen ontwikkeld, terwijl andere instellingen minoren hebben ontwikkeld die in beginsel voor elke student openstaan. Weer andere instellingen ontwikkelden specifieke minoren voor opleidingen in een bepaald domein, terwijl op andere plaatsen extracurriculaire activiteiten zijn ontwikkeld, al dan niet gekoppeld aan een centrum voor ondernemerschap. Sommige opleidingen onderwijzen meer over ondernemen en andere brengen het voornamelijk in de praktijk. Voor het bijzonder kenmerk ondernemen is het belangrijk dat theorie en praktijk gekoppeld zijn en dat ontwikkelingen van attitude en gedrag op het gebied van ondernemen worden nagestreefd.

Deze brede afbakening sluit aan bij het beleid dat door de overheid is geformuleerd en de wensen vanuit de instellingen. Bij openbare bijeenkomsten is expliciet het verzoek gekomen om ondernemen niet te beperken tot ondernemerschap zoals in veel eerder initiatieven is gebeurd. Dit sluit aan bij de tendens dat initiatieven die eerst vooral gericht waren op ondernemerschap zich nu ook lijken te verbreden tot ondernemen in brede zin.

Er is discussie mogelijk over de vraag of je als ondernemer geboren wordt of dat dit te leren is. In die discussie zal de NVAO zich niet mengen. Wel hebben kennis en vaardigheden een toegevoegde waarde in het ondernemen. Door het aanleren van goede analytische vaardigheden, relevante vakinhoud, zowel op het gebied van ondernemen als op een specifiek ander domein (zoals bijvoorbeeld zorg, kunst, technische kennis et cetera) en het trainen van vaardigheden en het ontwikkelen van competenties krijgt een student beter inzicht in de eigen mogelijkheden en de mogelijkheden in de markt. Dat kan zijn binnen een eigen bedrijf, maar kan ook als werknemer in een bedrijf of organisatie. Ook in overheidsorganisaties is behoefte aan mensen met een ondernemende instelling.

De NVAO zal een brede invulling van de begrippen die te maken hebben met ondernemen hanteren. Zo kunnen instellingen hun eigen keuze uit de verschillende opties om ondernemen te stimuleren verantwoorden en toetsen. De NVAO houdt daarbij vast aan een beoordeling van gerealiseerde eindkwalificaties waar het gaat om de onderwijsactiviteiten. De bewijslast voor het verwerven van kennis, vaardigheden en attitudes door studenten ligt bij de instellingen en de opleidingen. Een bijzonder kenmerk is gebaseerd op het bereiken van bepaalde vooraf gedefinieerde doelstellingen.

Het doel van de nadere uitwerking is door middel van de vastgestelde criteria het panel in staat te stellen een oordeel te geven over het wel of niet toekennen van een bijzonder kenmerk ondernemen. Dit kader sluit aan op de standaarden die gebruikt worden bij accreditatie of een toets nieuwe opleiding.

Het bijzonder (kwaliteits)kenmerk ondernemen is niet bedoeld als keurslijf, maar kan voor de instellingen/opleidingen die dat willen een duidelijke aantoonbare meerwaarde hebben in de richting van studenten en de arbeidsmarkt.

Een bijzonder kenmerk is aanvullend op de reguliere accreditatie en wordt bij voorkeur beoordeeld als onderdeel van het reguliere accreditatieproces. De nadere uitwerking voor het bijzonder (kwaliteits)kenmerk ondernemen sluit zoals het nu geformuleerd is aan bij het kader beperkte opleidingsbeoordeling.

2 Beoordeling bijzonder (kwaliteits)kenmerk ondernemen

Uitgangspunten voor beoordeling bijzonder (kwaliteits) kenmerk ondernemen

- de beoordeling vindt plaats op het niveau van opleiding, de instelling of een substantiële minor (een samenhangend pakket van minimaal 25 ECTS);
- de inrichting van het onderwijs op het gebied van ondernemen is geen toeval, maar gevolg van een visie en bewust beleid;
- dit moet blijken uit beoogde en gerealiseerde eindkwalificaties;
- moet significante impact hebben op de kwaliteit van de te beoordelen eenheid (opleiding, instelling of minor);
- de beoordeling gebeurt via visitatie door een panel, bij voorkeur gekoppeld aan een reguliere beoordeling;
- het beoordelingspanel is als geheel verantwoordelijk voor het te beoordelen bijzonder kenmerk, daarbij zit er in het panel minimaal één lid met een duidelijke link met de praktijk van het ondernemen;
- het gaat om hoger onderwijs en ondernemen, aan beide elementen moet recht gedaan worden. Dat betekent dat theorie en praktijk op het gebied van ondernemen beide herkenbaar aanwezig zijn;
- de beoordeling is op een vierpuntsschaal: Onvoldoende, Voldoende, Goed, Excellent (zoals gebruikt in het accreditatiestelsel).

Standaarden bijzonder (kwaliteits) kenmerk ondernemen

De volgende vijf standaarden worden voor het bijzonder kenmerk gehanteerd:

1. Visie en beleid;
2. Beoogde eindkwalificaties;
3. Onderwijs en leeromgeving;
4. Staf;
5. Gerealiseerde eindkwalificaties.

Voor opleidingen en minoren gelden alle standaarden. Voor instellingen gaat het met name om standaard 1, 3 en 5 op instellingsniveau en daarbinnen moet worden aangetoond dat er minoren en/of opleidingen verzorgd worden die voldoen aan de standaarden 2 en 4.

Standaarden met toetspunten

1. visie en beleid op het gebied van ondernemen

- a. bewust beleid en breed gedragen;
- b. doelstellingen en criteria;
- c. evaluatie.

Toetspunt 1a: een duidelijke visie op ondernemen

Er is een heldere visie op ondernemen in relatie tot het programma, gedragen door de instelling. Deze visie wordt in voldoende mate gedeeld en/of ondersteund door (ondernemende) belanghebbenden binnen en buiten de instelling.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toetspunt 1b: Ondernemen in doelstellingen vertalen

De visie op ondernemen is concreet uitgewerkt in toetsbaar beleid (bijv. SMART specifiek, meetbaar, haalbaar, realistisch en tijdig geformuleerd).

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toetspunt 1c: Evaluatie van het onderwijsbeleid op het gebied van ondernemen is gericht op verbeteren.

Het beleid op het gebied van ondernemen wordt periodiek geëvalueerd en zo nodig aangepast (cyclisch systeem). Relevante stakeholders uit het werkveld worden daarbij betrokken.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toelichting:

Aan de inrichting van het aangeboden onderwijs ligt een visie op ondernemen ten grondslag. Dit komt tot uitdrukking in doelstellingen op het gebied van ondernemen met daarbij criteria om de doelstellingen te concretiseren en aan te toetsen. Ook wordt er geëvalueerd of die doelstellingen gehaald worden. Belangrijk element hierbij kan zijn in hoeverre de visie en het beleid breder gedragen worden dan de opleiding/instelling, bijv. een zekere vorm van verankering in de faculteit/instelling en de relevante stakeholders in de samenleving (waaronder begrepen ondernemingen).

Voor minoren kan ook worden aangegeven in hoeverre de minoren aansluiten bij de visie en het beleid van de instelling, departement of opleiding waar de minor onder valt.

Elementen die de toetspunten kunnen ondersteunen:

- beleidsdocumenten aangaande de visie;
- vastgestelde doelstellingen en criteria op het gebied van ondernemen;
- evaluatie van visie en beleid (doelstellingen en criteria);
- bredere verankering binnen en buiten de instelling (o.a. gerelateerd aan ondernemingen/bedrijfsleven);
- betrokkenheid ondernemend werkveld.

2. Beoogde eindkwalificaties

Toetspunt 2 a: beoogde eindkwalificaties

beoogde eindkwalificaties op het gebied van ondernemen zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd in doel/ doelstellingen in het onderwijs.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toelichting:

Deze standaard sluit aan op standaard 1 van de beperkte opleidingsbeoordeling met het volgende toetspunt: beoogde eindkwalificaties

In de beoogde eindkwalificaties van de opleiding/minor (of instellingsbreed) is specifiek en concreet aandacht voor eindkwalificaties op het gebied van ondernemen. Deze eindkwalificaties zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en sluiten enerzijds aan bij de actuele eisen die in nationaal en internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied (toepassingsgebied) worden gesteld aan ondernemen, anderzijds sluiten ze aan bij de competenties die gespecificeerd kunnen worden op studentniveau.

Competenties op studentniveau kunnen bijvoorbeeld worden gespecificeerd op de onderdelen motivatie (willen), persoonskenmerken (zijn/zelfkennis), kennis en ervaring (weten) en kwaliteiten (kunnen).

De beoogde eindkwalificaties op het gebied van ondernemen in de opleiding/minor/instelling hebben een duidelijk relatie met het beleid en de visie op ondernemen.

Elementen die het toetspunt kunnen ondersteunen

- beleidsdocumenten;
- specifieke doelstellingen/eindkwalificaties;
- feedback van externe partijen (ondernemers).

3. Onderwijs en leeromgeving

- a) programma;
- b) kenmerken studenten: ervaringen in/met ondernemen en competenties (bijv. een O-meting).
- c) onderwijsvormen/ didactisch concept;
- d) samenhangende leeromgeving.

Toetspunt 3a: programma

De inhoud en structuur van het onderwijsprogramma maken het mogelijk de beoogde eindkwalificaties op het gebied van ondernemen te bereiken. In het programma wordt zowel de kennisbasis als de praktijk voldoende gewaarborgd. Elke student moet de kans krijgen zakelijke praktijkervaring op te doen

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toetspunt 3b: Student kenmerken

Voor aanvang van de opleiding/minor heeft men zicht op/inzicht in de kenmerken van de studenten op het gebied van ondernemen en wat de ambities/intenties van de studenten zijn.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toetspunt 3c: onderwijsvormen/didactisch concept

De gekozen onderwijsvormen en het didactisch concept zijn afgestemd op en dragen bij aan het bereiken van de beoogde eindkwalificaties op het gebied van ondernemen.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toetspunt 3d: samenhangende onderwijs leeromgeving op het gebied van ondernemen

Er is sprake van een samenhangend programma zo nodig met specifieke voorzieningen op het gebied van ondernemen. Theorie en praktijk worden in voldoende mate afgewisseld en geïntegreerd.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toelichting:

Het programma maakt het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties op het gebied van ondernemen binnen de opleiding/minor/instelling te realiseren.

De inhoud en vormgeving van het onderwijsaanbod stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. Dit gebeurt zowel via het theorieonderwijs om de kennisbasis uit te breiden als praktijkgericht om de vaardigheden te ontwikkelen en de integratie van kennis, vaardigheden en attitudes te realiseren. Elke student moet op zijn minst de kans krijgen de zakelijke kant van ondernemen, en dus gericht op ondernemerschap, in de praktijk te ervaren.

De voorkennis en houding van studenten (ervaring in/met ondernemen, mate van ondernemerszin) kunnen vooraf getoetst worden, of men heeft andere middelen om dat in te schatten. Er kan ook vooraf gekeken worden naar de persoonskenmerken van student en de competenties kunnen worden getoetst.

Opleiding/minor/instelling, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving op het gebied van ondernemen.

De faciliteiten voor studenten zijn voldoende toegerust voor onderwijs in ondernemen. Deze standaard sluit aan op standaard 2 van de beperkte opleidingsbeoordeling.

Elementen die de toetspunten kunnen ondersteunen

- beleidsdocumenten;
- o-meting van studenten;
- studentenvolgsysteem;
- evaluaties;
- feedback van externe partijen (ondernemers).

4. Staf

- a) Samenstelling en kwalificaties van de staf: ervaring in/met ondernemen en competenties;
- b) Faciliteiten: Actualisering van de link met de praktijk van het ondernemen.

Toetspunt 4a: Samenstelling en kwalificaties van de staf: ervaring in/met ondernemen en competenties;

De staf is wat betreft samenstelling en kwalificaties een goede mix met ervaring in/met ondernemen en de bijhorende competenties.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toetspunt 4b: Faciliteiten: Actualisering van de link met de praktijk van het ondernemen.

Er is sprake van een actuele link met de praktijk van het ondernemen, zoals permanente educatie, bijscholing, de verplichting om recente denkbeelden in/over ondernemen bij te houden en eigen ervaring in de praktijk.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toelichting:

Ondernemen stelt specifieke eisen aan het docententeam. Het docententeam moet (kwalitatief en kwantitatief) een goede mix vormen van de docenten die een duidelijke link met de praktijk hebben en kunnen putten uit eigen ervaring en docenten die deze link ook theoretisch kunnen verankeren. Deze stafsamenstelling moet voortvloeien uit de visie en beleid van de instelling.

Deze mix van docenten maakt het mogelijk voor studenten om de beoogde eindkwalificaties op het gebied van ondernemen te bereiken.

Docenten hebben voldoende kennis en vaardigheden om ondernemen op het aangeboden niveau van hoger onderwijs te onderwijzen, vorm te geven en te evalueren. Voldoende docenten hebben praktijkervaring in of met een onderneming en ze gebruiken deze ervaring in het onderwijs. Docenten worden ook in voldoende mate gevoed met recente praktijkervaring (bijv. door stages en/of bijscholing, maar zeker ook door eigen ervaring). Docenten zijn tevens in voldoende mate in staat de link tussen praktijk en theorie te leggen.

De faciliteiten stellen docenten in staat om in voldoende mate bij te scholen en/of ervaring op te doen in ondernemen. Te denken valt ook aan bijvoorbeeld structurele samenwerking met het relevante bedrijfsleven en/of ondernemersorganisaties.

Elementen die de toetspunten kunnen ondersteunen

- beleidsdocumenten;
- informatie over de netwerken waarin de staf participeert;
- informatie over (recente) scholing van de staf;
- evaluaties;
- feedback van externe partijen (ondernemers).

5. Gerealiseerde eindkwalificaties

Toetspunt 5a: gerealiseerd eindniveau: beoordeling en toetsing op het gebied van ondernemen; De eindkwalificaties op het gebied van ondernemen worden herkenbaar en op het vereiste niveau gerealiseerd. Dit wordt duidelijk in de vervolgtrajecten van de afgestudeerden en de loopbaan van de alumni. De toetsing en beoordeling zijn geschikt om vast te stellen of de beoogde eindkwalificaties bereikt zijn.

Oordeel: onvoldoende, voldoende, goed, excellent (gewogen en gemotiveerd)

Toelichting:

Het onderwijsonderdeel/instelling beschikt over een adequaat systeem van toetsing mede gericht op het toetsen van ondernemen en toont aan dat de binnen de soms bredere set van beoogde eindkwalificaties ook de eindkwalificaties op het gebied van ondernemen zowel in theorie als praktijk herkenbaar worden gerealiseerd.

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen en (praktijk)opdrachten, de afstudeerwerken (in geval van een gehele opleiding) en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren (relatie met alumni en werkveld). De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. Deze standaard sluit aan op standaard 3 van de beperkte opleidingsbeoordeling:

Elementen die het toetspunt kunnen ondersteunen

- beleidsdocumenten;
- specifieke toetsing;
- inzicht in waar alumni terecht komen;
- hoe het werkveld alumni waardeert;
- hoe alumni het ondernemersdeel van de opleiding/minor gebruiken en waarderen;
- feedback van externe partijen (ondernemers).

3 Beoordeling bijzonder standaarden

Het oordeel op alle standaarden is conform het reguliere kader voor bijzondere (kwaliteits)kenmerken een 4-puntschaal: Onvoldoende, Voldoende, Goed en Excellent. De beoordeling per standaard wordt gewogen en gemotiveerd gegeven.

Aan het eind wordt een gewogen eindoordeel gegeven over het bijzonder kenmerk op basis van de beoordeling van de standaarden.

Beslisregels

De beslisregels voor bijzondere (kwaliteits) kenmerken in Nederland en Vlaanderen in de reguliere kaders verschillen. Voor het bijzonder kenmerk ondernemen is dit specifieke kader leidend voor beide landen.

Voor de specifieke invulling van de standaarden geldt als algemene beslisregel dat men voor toekenning van het bijzonder kenmerk op alle standaarden ten minste een oordeel voldoende moet verkrijgen.

